

AMASYA MÜZESİ'NDE BULUNAN BİR GÖZLÜ BALTA

*Tayfun YILDIRIM**

Amasya Müzesi, 1976 yılında bronzdan bir gözlü baltayı koleksiyonlarına dahil etmiştir¹. Nereden çıkarıldığı tespit edilemeyen balta, Selahattin Soydan adlı, Adanalı bir şahıstan satın alınmıştır.

Şekil:1 (Resim:1)

A. 76-25-12, Bronz, Uz. 10.5, g. 6.2 cm

Sap delikli balta, ince uzun, dar yüzlü, iki gözü dar ve oval. Her iki yüzde, iki oval gözün ortasından başlayan yüksek zıh, baltanın ağız kısmına doğru uzanmış, sonradan temizlenmiş.

Madeni silahlar içerisinde özel bir tipi temsil eden gözlü baltaların, “ay biçimli” balta tipinin gelişimi sonucu ortaya çıktığı düşünülmektedir². Özellikle Suriye ve Filistin’de yaygın olarak kullanılmış olan bu balta tipi, kendi içerisinde de tipolojik bir ayrım göstermektedir. Sap delikli baltaların gelişimlerini ve dağılımlarını inceleyen R. Maxwell-Hyslop, gözlü baltaları, yüz biçimleri ve göz şekillerine göre iki grupta incelemiştir³. Buna göre; ilk grubu oluşturan örnekler üçgen-kısa göv-

* Yard. Doç. Dr. Tayfun YILDIRIM, A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı Sıhhiye/ANKARA

(1) Bu eser üzerinde çalışmada müsaade eden, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü’ne; Amasya Müzesi Müdürü Sayın Ahmet Yüce ve Müze Asistanı Sayın Celal Özdemir’e teşekkür ederim.

(2) Maxwell-Hyslop, R., 1949, s. 116 vd.; Hillen C., 1953, s. 211 vd.

(3) Maxwell-Hyslop, R., 1949, s. 119

deli, oval, büyük gözlü⁴, ikinci grubu oluşturan örnekler ise, ince-uzun dar gövdeli ve küçük oval gözlü⁵, olarak değerlendirildi. Bu tipolojik ayırım çoğunluk tarafından kabul edilmiş olup, ikinci gruba giren gözlü baltalar, ördek gagasına benzeyen formlarından ötürü, "ördek gagası biçimli" olarak da tanımlandı⁶. M.Ö.II. bin'de Orta Anadolu silah tiplerini inceleyen H. Erkanal, gözlü baltaların Anadolu örneklerini iki grupta toplayarak, Suriye, Filistin ve İran örnekleriyle karşılaştırdı⁷. Gözlü baltaların İran örnekleri ise, P. Calmeyer tarafından değerlendirildi⁸. Suriye ve Filistin'in Erken ve Orta Tunç Çağı madeni silahlarını inceleyen G. Philip, daha farklı bir yaklaşımla, gözlü baltaları 4 tip içerisinde ele aldı⁹. Amasya Müzesi'nde bulunan gözlü balta, R. Maxwell-Hyslop'un B.4, H.Erkanal'ın ikinci grup, G. Philip'in ise 1. tip baltalarının paralelidir.

Gözlü baltalar, Anadolu'da az sayıda örnekle temsil edilmektedirler. Sistemli kazılarda açığa çıkarılan örnekler, Assur Ticaret Kolonileri Çağı'na ait olup, Kültepe ve Acemhöyük kazılarında tanınmaktadır. T. Özgüç, Kültepe kazılarında açığa çıkarılan gözlü baltaları iki ana tip içerisinde değerlendirmiştir¹⁰. İlk tipi oluşturan üçgen-kısa gövdeli, büyük gözlü örnekler bugüne kadar Kaniş-Karumu'nun sadece II. katından tanınmaktadır¹¹. Büyük bir kısmı, zengin mezar eşyaları içerisinde bulunan, ilk tipe ait gözlü baltaların sayısı Kültepe'de artmaya devam etmektedir¹². İkinci tipi oluşturan, ince-uzun dar gövdeli, küçük oval gözlü baltalara ise, Kültepe'nin hem I hem de II. katlarında rastlanmıştır¹³. Kültepe'de gözlü baltaların her iki tipinin de, Suriye'den getirilen örneklere göre yerli atölyelerde imal edildiklerini gösteren kalıplar da açığa çıkarılmıştır¹⁴. Amasya Müzesi'nde bulunan gözlü balta, Kültepe'de bulunan ve T. Özgüç tarafından ikinci tip içerisinde değerlendirilen baltaların paralelini oluşturmaktadır. Amasya Müzesi'nde bulunan gözlü baltanın tip olarak bir başka benzeri, Acemhöyük kazılarında tanınmaktadır¹⁵. İnce-uzun dar yüzlü, oval gözlü Acemhöyük baltası,

(4) A.g.e. s. 119 vd., Tip B. 3.

(5) A.g.e. s. 119 vd., Tip B.4.

(6) Hillen, C., 1953, s. 211.

(7) Erkanal, H.,1977, s. 22 vd.

(8) Calmeyer, P., 1969, s. 44 vd., 22. grup.

(9) Philip, G., 1989, s.49, 282 vd. G. Philip, 3. tip içerisinde değerlendirdiği gözlü baltaların özelliği, uzunluklarının ve genişliklerinin eşit olmasıdır. Aynı yazar, 4. tip içerisinde minyatür baltaları ele almıştır.

(10) Özgüç, T., 1986, s. 44.

(11) A.g.e., s. 44, lev. 90/2; lev. 89/5; Özgüç, T. 1959, s. 57, res. 64. Lev.XLIX/1

(12) Emre, K., 1991, p. 9, plate 2, mezar hediyeleri içerisinde.

(13) Özgüç, T., 1986, s. 44, lev. 90/3; lev. 90/4; Emre, K. 1988, s. 15 vd. res. 4.

(14) Özgüç, T., 1986, lev. 89/4; 90/1; 86/2 a-c.

(15) Erkanal, H. 1977, s. 22 lev. 6,70.

Saray'da, III. yapı katında ele geçmiştir. N. Özgüç, Acemhöyük Sarayı'nın ve içersindeki eşyanın, Kaniş- Karumu'nun Ib katı ile çağdaş olduğunu kanıtlamıştır¹⁶.

R. Maxwell-Hyslop, Anadolu'da bulunan ve sistemli kazıların dışında ele geçen iki gözlü baltanın varlığına daha dikkat çekmiştir. Bunlardan biri¹⁷, Mersin yakınlarındaki Soli'den, Amasya baltasıyla aynı tipe giren diğeri¹⁸ ise, İzmir bölgesinden satın alınmadır. Amasya baltası ile aynı tipe giren diğeri bir gözlü balta ise, İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunmaktadır¹⁹. Ancak, kayıtlara göre bu balta , Suriye'den Hama'dan gelmiş olup, 1894 yılında Gautier'in kazılarında çıkarılmıştır. İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunan aynı tipte bir gözlü balta kalıbının da²⁰, Anadolu kökenli olduğu bildirilmektedir. Bu örneklerin dışında, Anadolu'da gözlü balta tipine henüz rastlanmamıştır.

Amasya baltasıyla aynı tipe giren gözlü baltalar, Suriye'den Filistin'e, hatta Mısır'a kadar geniş bir alanda kullanılmıştır. İnce-uzun dar yüzü, küçük oval gözlü, bazen de ördek gagası biçiminde tanımlanan bu örnekler; Mari'de Zimrilim'in Sarayı'nda²¹, Hama'nın H tabakasında²², Baghouz'da²³ Orta Tunç II Dönemi'ne tarihlenen²⁴ mezarlıkta, Ebla (Tell Mardikh)' da Keçiler Beyi Mezarı'nda²⁵, Ugarit'te (Ras Shamra)²⁶ çoğunluğu mezarlarda olmak üzere, Orta Ugarit I ve II evrelerinde, Tell Sukas'ta Orta Tunç Çağı'nda²⁷, Amrith'de Orta Tunç Çağı mezarlarında²⁸, Byblos'ta mezarlarda²⁹, Yabrud'da³⁰, Sin el Fil'de Orta Tunç

(16) Özgüç, N., 1980, p. 63 vd.

(17) Maxwell-Hyslop, R., 1949, s. 120, Tip. B3.

(18) *A.g.e.*, s. 121, Tip. B4.; Przeworski, S., 1939, lev. XXI, 5.

(19) Gönül, M., 1969 s. 254, res. 26, Müze env. no. 1031.

(20) Müller-Karpe, A., 1994, s.211, Taf. 48/7, Müze env. no. 73.21.

(21) Parrot, A., 1959, s. 85, Pl. XXXIII/999. Sarayın 69 no'lu odasından.

(22) Fugmann, E., 1958, Pl. X.GI no'lu mezar, 5A 813, 5A 812.

(23) Du Mesnil du Buisson, R., 1948, p. 91, Pl. LX, Z 305, Z 143, Z 123, Z 102, Z 95; Pl. XLV, XLVII, XLVIII/Z 121.

(24) Hrouda, B. 1990, p. 111.

(25) Matthiae, P., 1980, p. 54, fig. 11a, b. Bu mezar, hafiri tarafından M.Ö. 1750 civarına tarihlendirilmiştir. Ebla'da, aynı tipe giren bir gözlü balta, bazalt bir figür üzerinde de belirlenmiştir. Bknz. *A.g.e.*, şek. 13.

(26) Schaeffer, C.F.A., 1932, Pl. XIII/4 (Orta Ugarit 2, M.Ö. 1900-1700); Schaeffer, C.F.A. 1949, s. 50, fig. 18:13., RS 1932 (Orta Ugarit 2); Fig. 18:14, RS 4479 (Orta Ugarit 2); Fig. 18:17, RS 6086; Fig. 18:29, RS 6185 (Ort.Ug. I, M.Ö. 2100-1900); Fig. 25 I, rs 4535; Schaeffer, C.F.A., 1962, s. 224, Fig. 26: 12, RS 475; Fig. 26:4 RS 484; Fig.26:6, RS 431; Schaeffer, C.F.A., 1978, s. 476, Fig. 9/1, mezar hediyesi.

(27) Buhl, M.L., 1983, s. 67, Pl. XXII/367-368.

(28) Dunand, M., 1954-55, p. 195, Pl. III/2.

(29) Montet, P. 1928, text, s. 247; Montet, P., 1929 Atlas, CXLIX/N. 940, N. 941; Dunand, M., 1954, text, p.380, Dunand, M., 1950 Atlas, Pl. LXXIV/10645, 10644,10646.

(30) Ali Abou Assaf, M.A., 1967, p. 57. Taf. I/1.. Balta, M.Ö. 1950-1500 yıllarına tarihlendirilmiş.

Çağı'na tarihlenen bir mezarda³¹, Esh-Shejara'da Orta Tunç Çağı'na tarihlenen bir mezarda³², Kafer Djarra'da, 57 no'lu mezar'da³³, Lébéa'da Orta Tunç Çağı'na ait 1 no'lu mezarda³⁴, Tell Dan'da Orta Tunç II Dönemi'nde³⁵, Beth Shan'da Orta Tunç I Dönemi'ne ait bir mezarda³⁶ ve Tell Rehov'da Orta Tunç II Dönemi'ne ait bir mezarda bulunmuşlardır.

Son araştırmalar, Amasya baltasına paralel tipteki gözlü baltaların, Mısır'da Nil deltasına kadar yayıldıklarını ortaya koymuştur. Tell El-Dab'a'da M.Ö. 1750-1720 yıllarına tarihlenen bir mezarda, benzer tipte bir balta ele geçmiştir³⁷. Suriye, Filistin ve Mısır gözlü baltalarının dışında, Kuzey Mezopotamya'da bulunan örnekler³⁸, bu tipin, Kerkük ve Hamrin bölgesine kadar uzandığını ortaya koymaktadır.

Özellikle Suriye ve Filistin'de yaygın olarak kullanılmış olan gözlü baltalar, Anadolu'ya ticari ilişkiler sonucunda girmiş ve Assur Ticaret Kolonileri Çağı'nın her iki evresinde de kullanılmışlardır. T. Özgüç'ün belirttiği gibi, bu balta tipine Orta Anadolu'da Koloni Çağı'ndan sonra rastlanmamaktadır³⁹. Kültepe'de ele geçen bu tip balta kalıpları Kuzey Suriye'den yabancı tüccarların getirdikleri madeni örneklerin yanı sıra, yerli örneklerin de üretildiğini ve kullanıldığını ortaya koymaktadır. Gözlü baltaların, Assur Ticaret Kolonileri Çağı'nda, sevilen ve kullanılan bir silah tipi olduğu, tasvirli sanat eserleriyle de kanıtlanmıştır. Yerli mühür baskılarında bu silah, tanrılar tarafından taşınmaktadır⁴⁰. Kurşun figürinler ve kalıplarında da çift gözlü baltaların, tanrılarının sevilen silahı olduğu anlaşılmaktadır⁴¹.

Amasya Müzesi'nde bulunan gözlü baltanın, sistemli kazılarda açığa çıkarılan Anadolu, Suriye ve Filistin'deki benzerlerinin göz önüne alınarak, Assur Ticaret Kolonileri Çağı'nın geç evresine, M.Ö. 18.yüzyıla tarihlendirilebileceği düşüncesindeyiz.

(31) Chehab, M., 1939, s. 807, fig. 10a. M.Ö. 1700-1600.

(32) Gerstenblith, P., 1983, p. 210, fig.36/3; Philip, G., 1989, p. 285, Kat. No. 499.

(33) Guigues, P.E., 1937, s. 39, fig. 51a. Bu mezarın tarihi için bkz. Gerstenblith, P., 1983, s. 42.

(34) Guigues, P.E., 1937, s. 39, fig. 4a. Mezarın tarihi için bkz. Gerstenblith, P., 1983, s. 43.

(35) Biran, A., 1973, p. 111, Pl. 27B.

(36) Oren, E.D., 1973, p. 61 vd. Fig. 24/15.

(37) Biatak, M., 1991, p. 33 vd. Fig. 5.

(38) Hillen, C., 1953, p. 213'de, Kerkük'ün kuzeyinde yol yapımı sırasında iki ördek gagası biçimli baltanın bulunduğunu ve bunların Irak Müzesi'nde korunduğunu yazmaktadır. Philip, G., 1989, s. 50'de, Tell Yelkhi kazılarında da benzer tipte bir gözlü baltanın bulunduğunu bildirmektedir.

(39) Özgüç, T., 1986, s.44.

(40) A.g.e., s. 44, lev. 89/6; Özgüç, N., 1965, s.9, lev. V, 14; XIII, 39; XXI, 64.

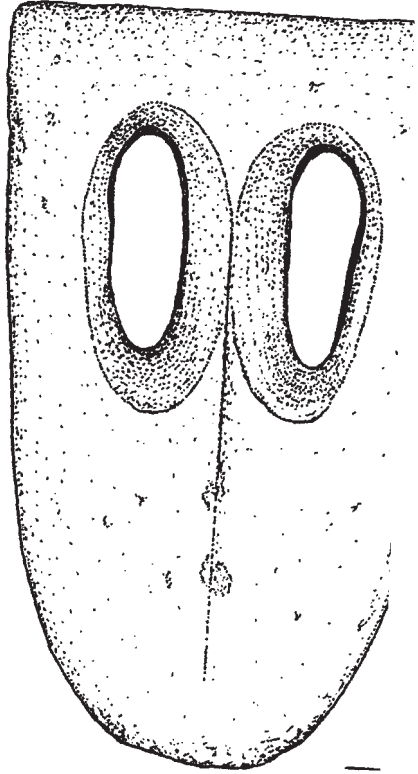
(41) Emre, K., 1971, s. 66, lev. IX/2; Lev. X/6.

KISALTMALAR VE KAYNAKÇA

- A.A.A.S. ; *Annales Archéologiques Arabes Syriennes.*
- Ali Abou Assaf, M.A.,1967 ; "Der Friedhof von Yabrud", *A.A.A.S.* XVII/1967, s. 55-68.
- B.A.R.* ; *British Archaeological Reports.*
- B.A.S.O.R.* ; Bulletin of the American Schools of Oriental Research.
- Bi.Or.* ; Bibliotheca Orientalis.
- Bietak, M., 1991 ; "Egypt and Canaan During the Middle Bronze Age", *B.A.S.O.R.* 281, p. 27-72.
- Biran, A., 1973 ; "Tel Dan", *I.E.J* 23,p. 110-112.
- B.M.B.* ; *Bulletin du Musée de Beyrouth.*
- B.M.C.C.I.J.* ; *Buletin of the Middle East Culture Center in Japan.*
- Buhl, M.L.,1983 ; *Sukas VII. The Ancient Near Eastern Pottery and Objects of Other materials from the Upper Strata, Copenhagen.*
- Calmeyer,P., 1969 ; *Datierbare Bronzen aus Luristan und Kirmanshah Berlin.*
- Chehab, M., 1939 ; " *Tombe Phénicienne de Sin el Fil* ", *Mélanges Syriens offerts a René Dussaud.* Tome II. Paris s. 803-810.
- du Mesnil du Buisson, R. 1948 ; *Baghouz. L'Ancienne Corsôtè.* Leiden.
- Dunand, M., 1950 ; *Fouilles De Byblos 1933-1938.* Tome II. Atlas. Paris.
- Dunand,M., 1954 ; *Fouilles De Byblos 1933-1938.* Tome II.Texte i. Paris
- Dunand, M., 1954-55 ; Dunand,M., ve diğ., "Les fouilles d'Amrith en 1954", *A.A.A.S.*IV-V,s. 195-204.
- Emre,K., 1971 ; *Anadolu Kurşun Figürinleri ve Taş Kâlıpları.*T.T.K.Y. VI-14.Ankara.
- Emre, K., 1988 ; "1988 yılı Kültepe Kazıları ile İlgili Çalışma Raporu", *Höyük.*s. 15-16.

- Emre,K., 1991 ; "Cemeteries of Second Millennium B.C. in Central Anatolia". *Essays on Ancient Anatolian and Syrian Studies in the 2 nd and 1st Millennium B.C.* Ed.By. H.I.H.Takahito Mikasa. *B.M.C.C.I.J.*IV.p. 1-8.
- Erkanal , H., 1977 ; *Die Axte und Beile des 2. Jahrtausends in Zentralanatolien.* Prahistorische Bronzefunde. Abteilung IX, 8. Band. München.
- Fugmann, E., 1958 ; *Hama, Fouilles et Recherches.* 1931-1938. Copenhagen.
- Gerstenblith, P., 1983 ; *The Levant, At the Beginning of the Middle Bronze Age.* Philadelphia.
- Gönül,M.,1969 ; " İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde bulunan yakın çarşıma aletleri", *Antropoloji* 4, s. 239-258.
- Guigues, P.E., 1937 ; "Lébé'a, Kafer-Garra, Orayé: nécropoles de la région Sidonienne", *B.M.B.*1, s. 35-76.
- Hillen, C., 1953 ; "A Note on two Shaft Hole Axes", *Bi.Or.* 10, p. 211-215.
- Hrouda, B., 1990 ; "Die Altbabylonischen Tumuli von Baguz bei Mâri: Begräbnisse der Hanâer? ", *De la Babylonie a la Syrie, en passant par Mari.* Mélanges offerts a Monsieur J.-R. Kupper a l'occasion de son 70e anniversaire. Liège.
- I.E.J.* ; *Israel Exploration Journal.*
- Matthiae, P., 1980 ; "Sulle Asce Fenestrate Del Signore Dei Capridi", *Studi Eblaiti* III/3-4, p. 53-62.
- Maxwell-Hyslop,R., 1949 ; "Western Asiatic Shaft-hole Axes" *IRAQ*, XI,p.90-125.
- Montet,P., 1928 ; *Byblos et L'égypte.Quatre Campagnes De Fouilles A Gebeil 1921-1924.* Text. Paris.
- Montet,P., 1929 ; *Byblos et L'égypte. Quatre Campagnes De Fouilles A Gebeil 1921-1924.* Atlas. Paris.

- Müller-Karpe, A., 1994 ; Altanatolisches Metallhandwerk. Neumünster.
- Oren, E.D., 1973 ; *The Northern Cemetery of Beth Shan*. Leiden.
- Özgüç, N., 1965 ; *Kültepe Mühür Baskılarında Anadolu Grubu*. T. T. K.Y.V-22. ANKARA.
- Özgüç, N., 1980 ; "Seal Impressions from the Palaces of Acahöyük", *Ancient art in Seals*, Ed.By. Edith Porada, Princeton, p. 61-86.
- Özgüç, T., 1959 ; *Kültepe-Kaniş Assur Ticaret Merkezinde Yapılan Yeni Araştırmalar*. T.T.K.Y.V-19. Ankara
- Özgüç, T., 1986 ; *Kültepe-Kaniş II. Eski Yakınoğu'nun Ticaret Merkezinde Yeni Araştırmalar*. T.T.K.Y.V-41. Ankara.
- Parrot, A., 1959 ; *Mission Archéologique de Mari Vol. II. Le Palais*. Documents et Monuments. Paris.
- Philip, G., 1989 ; *Metal Weapons of the Early and Middle Bronze Ages in Syrie-Palestine*. Part i, ii, *BAR International Series 526(i)* Oxford.
- Przeworski, S., 1939 ; *Die Metallindustrie Anatoliens in Der Zeit von 1500 bis 700 vor Chr.* Leiden.
- Schaeffer, C.F.A., 1932 ; "Les Fouilles de Minet el Beidha et de Ras Shamra-Ugarit, troisième campagne (printemps 1931)", *SYRIA*, 13, s. 1-27.
- Schaeffer, C.F.A., 1949 ; *Ugaritica II*. Paris.
- Schaeffer, C.F.A., 1962 ; *Ugaritica IV*. Paris.
- Schaeffer, C.F.A., 1978 ; Schaeffer ve Diğ. *Ugaritica VII s*. Paris.
- T.T.K.Y. ; Türk Tarih Kurumu Yayınları.

10

Şekil: 1

